

Dziki, Sylwester

Konrad Zawadzki : 1912-2002

Rocznik Historii Prasy Polskiej 6/1(11), 273-280

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sylwester
DZIŃKI

Konrad Zawadzki
(1912–2002)

Wybitny historyk i bibliograf prasy, varsavianista, organizator akcji zabezpieczania i mikrofilmowania czasopism w Bibliotece Narodowej.

Urodził się w Warszawie 30 czerwca 1912 w rodzinie inteligentnej. Po ukończeniu prestiżowego Gimnazjum im. Mikołaja Reja podjął studia ekonomiczne w Institute Supérieur de Commerce w Antwerpii. Do studiów jednak nie przykładał się solidnie. Zamiast sal wykładowych czy bibliotek, Jego ulubionym miejscem było... kasyno. Stąd na skutek rodzicielskich interwencji pobyt za granicą został mocno skrócony. Po powrocie do kraju od 1930 roku studiował w Szkole Nauk Politycznych i na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego (tu uzyskał w 1936 roku magisterium). Po ukończeniu studiów pracował (do 1939 roku) w biurze notarialnym. Od marca 1945 pracował w Polskim Radiu, gdzie pełnił bardzo ważną funkcję — sekretarza generalnego. Kiedy służby personalne tej instytucji „odkryły” przynależność K. Zawadzkiego w okresie przedwojennym do niewłaściwej organizacji młodzieżowej został zwolniony w 1951 roku w trybie natychmiastowym.

Podjął pracę w 1952 roku w Państwowym Instytucie Sztuki jako radca prawny, a od 1958 roku — w Archiwum Państwowym m.st. Warszawy (kierownictwo biblioteki). Ta ostatnia zmiana miejsca pracy miała kolosalne znaczenie dla jego dalszego życia. Zasmakował w obcowaniu ze starymi książkami, drukami; mógł wreszcie zająć się dziejami kultury i historii, którymi po amatorsku interesował się od dawna. Rychło zdobył uznanie w środowisku varsavianistów. Dyrekcji Archiwum przedstawił projekt wydawania „Rocznika Warszawskiego”, który spotkał się z życzliwym uznaniem. Pierwszy tom „Rocznika” ukazał się

w 1960 roku; K. Zawadzkiemu powierzono obowiązki sekretarza redakcji, które wypełniał do roku 1992. Od 1993 (t. XXIII) został redaktorem tego wydawnictwa. Na jego łamach opublikował kilka rozpraw, w tym także z zakresu historii prasy (zob. poz. 6, 13, 22, 26, 29, 34), a nadto systematycznie publikował „Bibliografię Warszawy” (od 1959 do 1983); w sumie zarejestrował w niej 26 762 pozycje; w 1966 roku wydał indeks osobowo-przedmiotowy do tej bibliografii za lata 1959–1963.

W 1967 roku wydał — wraz ze wstępem i komentarzem — zbiór publikacji Franciszka Maksymiliana Sobieszczańskiego (pt. *Warszawa*). Tu m.in. zamieścił jego rozprawę *Czasopisma warszawskie oraz Wiadomości historyczno-bibliograficzne o kalendarzach wychodzących w Warszawie od najdawniejszych czasów aż do roku 1863*; w 1974: *Rys historyczno-statystyczny wzrostu i stanu miasta Warszawy od najdawniejszych czasów aż do 1847 roku*.

W połowie 1960 roku zmienił pracę. Znalazł się w Bibliotece Narodowej; znalazł w niej wymarzony przez siebie warsztat pracy, który ułatwił Mu rozpoczęcie dogłębných studiów, szczególnie nad pierwocinami polskiej prasy. Problematyce tej pozostał wierny do końca swego życia.

Podjmując pracę w Bibliotece Narodowej, zajął się zorganizowaniem w Zakładzie Zbiorów Mikrofilmowych Stacji Mikrofilmowej, a zwłaszcza pracami nad scalaniem i mikrofilmowaniem czasopism. W 1963 roku podjął zmuǳną pracę nad kopiowaniem (mikrofilmowaniem) prototypów czasopism polskich i dotyczących Polski od początków XVI wieku aż do końca XVIII stulecia. Kwerendę przeprowadzał niemal we wszystkich bibliotekach europejskich. Kolekcja ta (około 1500 pozycji) stała się podstawą do sporządzenia bibliografii pt. *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczących XVI–XVIII wieku* (3 tomy wydane w latach 1977–1990, zob. poz. 15). Po latach o swej pracy w Bibliotece Narodowej pisał:

Jestem [...] w znacznym stopniu usatysfakcjonowany wynikami swojej pracy. Zostawiłem w pełni zorganizowany Zakład, wysoko wykwalifikowany personel, około 120 tysięcy mikrofilmów (łącznie negatywów i pozytywów), w tym około 1800 scalonych tytułów czasopism, począwszy od najstarszych aż do prasy współczesnej. Nie od rzeczy będzie także wspomnieć, że właśnie w czasie pracy w BN obroniłem pracę doktorską i habilitacyjną, opierając się w znacznym stopniu na materiałach zgromadzonych w Zakładzie Zbiorów Mikrofilmowych. (zob. poz. 36)

Wydany w 1994 roku katalog mikrofilmów czasopism (w oprac. T. Szcześnie) zawiera 2050 pozycji; wśród nich znajdują się tytuły liczące dziesiątki lat. Szczególnie K. Zawadzki cieszył się z ukończenia prac nad mikrofilmowaniem „Kuriera Warszawskiego”, rozproszonego dotąd w wielu bibliotekach.

W swym dorobku pisarskim pozostawił szereg publikacji dokumentujących dorobek Stacji Mikrofilmowej, a zwłaszcza rozwiązujących wiele problemów metodologicznych, uzasadniających społeczną użyteczność tego przedsię-

wzięcia (zob. poz. 3, 16, 20). W intencji Jego dorobek mikrofilmowania miał być zaczątkiem, podwaliną przyszłej retrospektywnej bibliografii polskiego czasopiśmiennictwa. Dzieła, o którym stale marzył, kreślił jego podstawy metodologiczno-organizacyjne — dzieła, którego nie zrealizował; jego wykonanie przekracza przecież możliwości jednej osoby, nawet gdy jest nią taki tytan pracy jak Konrad Zawadzki. O pracy tej dyskutuje się już od zarania niepodległości, lecz konkretne dokonania są znikome. Znaczące cegły do tej budowy złożył jednak K. Zawadzki. Myślę tu zarówno o *Gazetach ulotnych...*, jak i *Bibliografii czasopism warszawskich 1579–1981* (3 pierwsze tomy — do litery Q — ukazały się w latach 1994–2001; zob. poz. 31). Powołując się na wyniki badań prof. Bronisława Zyski na temat trwałości papieru drukowego (stwierdzał m.in., iż niektóre tomy *Polskiego słownika biograficznego* ze względu na jakość papieru nie przetrwają dłużej niż 50 lat), pisał w 1996 roku:

Jeżeli tak fatalnie przedstawia się stan PSB, dzieła przecież fundamentalnego, cóż dopiero mówić o czasopismach, a zwłaszcza o prasie codziennej drukowanej na najgorszych gatunkach papieru. I dlatego donośnym głosem wołam *periculum in mora!* Nie wolno dłużej zwlekać z podjęciem prac nad pełną, kompletną bibliografią retrospektywną czasopism polskich. Dalsze odkładanie tych prac spowoduje, że nie tylko nie będziemy posiadali czasopism, ale nie będziemy nawet dysponowali wiedzą jakiej, kiedy i gdzie ukazywały się w Polsce wydawnictwa prasowe. (zob. poz. 33)

W połowie 1983 roku został zwolniony z pracy w BN. Po latach pisał o tym z goryczą:

Formalnie wszystko odbyło się *lege artis*. Zostałem, oczywiście na wniosek Dyrekcji BN przeniesiony przez Ministra Kultury i Sztuki na emeryturę. Niestety, ówczesna dyrekcja zapomniała, że obok przepisów prawnych istnieją tzw. *bona mores* i że należy dobrych obyczajów przestrzegać, zwłaszcza w instytucji o tak wysokiej randze społecznej jak Biblioteka Narodowa. Dzisiaj, po czternastu blisko latach, mimo wielu kłopotów, trudności, a nawet i przykrości związanych z prowadzeniem ZZM, lata spędzone w Bibliotece Narodowej wspominam z sentymentem... (zob. poz. 36)

Zrozumiała jest Jego gorycz. Tu rozpoczął swe systematyczne prace badawcze, uzewnętrzniane w licznych publikacjach (zob. zestawienie publikacji prasoznawczych), tu uzyskiwał kolejne tytuły naukowe: w 1971 roku uzyskał tytuł doktora na podstawie rozprawy *XVI-wieczne gazety ulotne polskie i Polski dotyczące* na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego (promotor Helena Więckowska); w 1977 roku za pracę *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVI–XVIII w. Bibliografia* (zob. poz. 15) uzyskał na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego tytuł doktora habilitowanego nauk humanistycznych.

Prasoznawczą działalność publikacyjną rozpoczął w 1962 roku; zrazu były to recenzje (zob. poz. 1, 2, 4, 7, 12), wnikliwie i mocno krytyczne (szczególnie dotyczące *Prasy warszawskiej...* W. Giełżyńskiego — poz. 1, czy też nowego wydania *Bibliografii polskiej...* K. Estreichera — poz. 2). Recenzję z tej ostatniej pozycji w następujący sposób zrekapitulował:

Czy nie byłoby właściwsze a także dużo tańsze wznowienie Estreichera w fotoofsetowej odbitce na wzór *Bibliografii Finkla*, a odroczenie nowego wydania do czasów sporządzenia pełnej i dokładnej bibliografii druków XIX-wiecznych. Odpowiedź na to pytanie może być chyba tylko jednoznaczna.

W niektórych kręgach uchodził za zbyt surowego i niesprawiedliwego krytyka. Był jednak krytykiem wnikliwym. Często brał w obronę publikacje odrzucane przez innych recenzentów. Dotyczy to m.in. książki Jana Lankaua *Prasa staropolska na tle rozwoju prasy w Europie 1513–1729*, ukazaniu się której towarzyszyły krytyczne recenzje. Inne zdanie na jej temat miał K. Zawadzki:

Mimo tych zastrzeżeń stwierdzić należy, że książka Lankaua wniosła wiele nowego do dotychczasowego stanu wiedzy o najdawniejszych czasopismach polskich, a więc także i o gazetach ulotnych. Niewątpliwie duże znaczenie ma opublikowanie odnalezionego przez autora przywileju Jana Sobieskiego z r. 1695, zezwalającego Jerzemu Aleksandrowi Priamiemu na wydawanie gazet. Waga tego dokumentu jest tym większa, że archiwalia dotyczące początków prasy polskiej są niezmiernie rzadkie. Zasługą autora *Prasy staropolskiej* jest też, że wyszedł poza objęty dotychczas badaniami czasokres XVI i XVII w., omawiając również efemerydy XVIII-wieczne, a ponadto uwzględnił druki, które dotychczas uchodziły uwagi historyków prasy. (poz. 8)

W dorobku pisarskim i badawczym dominowały u K. Zawadzkiego dwa wyraźne wątki: dzieje polskich prymitywów prasowych — gazet ulotnych, pisanych, seryjnych; oraz próba bibliograficznego opisu prasy warszawskiej. Pierwsze zagadnienie, któremu poświęcił autor 19 publikacji rozszianych w różnych czasopismach — głównie „Rocznik Biblioteki Narodowej”, „Rocznik Warszawski”, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” — w zasadzie doczekało się ujęć syntetycznych: w latach 1977–1990 ukazały się 3 tomy bibliografii *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVI–XVIII wieku* (poz. 15); w bibliografii tej zarejestrował 1974 pozycje, w tym 985 nieznanymi Estreicherowi. W roku 2002 — niestety już po śmierci Autora — Biblioteka Narodowa wydała *Początki prasy polskiej. Gazety ulotne i seryjne XVI–XVIII wieku*, zawierające podsumowanie prawie 40-letnich, wnikliwych studiów nad początkami polskiej prasy z lat 1514–1728. Znalazło się tu m.in. omówienie około 650 gazet polskich (oraz ich przekładów na języki obce). Warto w tym miejscu wspomnieć o dwóch ważnych studiach (zamieszczonych na łamach „Kwartalnika Historii Prasy Polskiej” — poz. 9, 10), w których Autor w formie syntezy omówił zagadnienia terminologiczne, definicyjne, a także edytorskie i typograficzne.

O bibliografii prasy warszawskiej myślał również od wielu lat; pierwsze publikacyjne ślady tych rozważań znajdujemy już w pierwszych publikacjach prasoznawczych. W 1989 roku ogłosił (przy współdziale Aliny Grefkowicz, Małgorzaty Lewandowskiej i Janiny Marciniak) zeszyt próbny *Bibliografii czasopism warszawskich 1579–1980*, w którym przedstawił ogólne założenia tego dzieła; w rok później uściślił je na łamach „Kroniki Warszawy” (poz. 27). Dzieło ambitne, wymagające od zespołu autorskiego wielkiego wysiłku. Jeszcze więcej kłopotu sprawiało znalezienie wydawcy. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, które przyjęło projekt, rychło odstąpiło — ze względów finansowych — od jego realizacji. Wielki śmiałek, tak o nim pisze Jego przyjaciel Juliusz W. Gomulicki, chciałoby się powiedzieć: hazardzista, podejmujący tę inicjatywę znalazł oparcie nie w bogatym wydawnictwie (PWN), lecz w dyrekcji Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. Odejście inicjatora i współtwórcy tego imponującego i monumentalnego dzieła nie unicestwia dalszych prac wydawniczych.

Członek Towarzystwa Przyjaciół Książki; w latach 1963–1964 wiceprezes Zarządu Głównego, a 1969–1971 i 1973–1977 wiceprezes oddziału warszawskiego. Aktywny działacz Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, wieloletni członek Zarządu Okręgu m.st. Warszawy, przewodniczący Komisji Mikrofilmowania i Zabezpieczania Zbiorów przy ZG SBP. W ramach tej Komisji z Jego inicjatywy powołano zespół do ustalania tytułów czasopism godnych mikrofilmowania. W latach 1962–1982 był członkiem komitetu redakcyjnego „Informatora Bibliotekarza i Księgarza”, wydawanego przez SBP. Od 1991 roku członek Towarzystwa Naukowego Warszawskiego.

W 1981 roku otrzymał nagrodę I stopnia im. Heleny Radlińskiej za wybitne osiągnięcia w dziedzinie bibliotekarstwa i bibliotekoznawstwa; w 1998 roku otrzymał Nagrodę m.st. Warszawy. Odznaczony był m.in. Złotym Krzyżem Zasługi, odznaką Zasłużonego Działacza Kultury, Odznaką Honorową za Zasługi dla Archiwistyki oraz Odznaką Honorową Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Zmarł w Warszawie 3 lipca 2002 roku, w wieku 90 lat. Był tytanem pracy — zawsze pełnym entuzjazmu, gdy omawiało się projekty prac z zakresu historii prasy. Zabrakło Mu zaledwie kilku lat, by przystąpić do realizacji kolejnej inicjatywy — prac nad bibliografią retrospektywną polskiej prasy. Przecież tak wiele w tej dziedzinie zdziałał — rejestracja bibliograficzna prasy warszawskiej to mniej więcej 40% ogółu wszystkich czasopism polskich.

Był jednym z nielicznych już dziś polihistorów. Dzieje Warszawy, dzieje prasy (i to tego najdawniejszego okresu, wymagającego od autora wielkiej erudycji, szczególnie z zakresu źródłoznawstwa), bibliografia, bibliotekoznawstwa — to główne obszary badawczych zainteresowań, w których pozostawił trwałe ślady. Szczególnie wiele zawdzięcza Mu polskie prasoznawstwo. Dlatego boleśnie odczuwamy Jego odejście.

Zestawienie publikacji prasoznawczych K. Zawadzkiego
(w układzie chronologicznym)

1. Rec.: Giełżyński W. *Prasa warszawska 1661–1914*, Warszawa 1962, „Przegląd Biblioteczny” 1962, 30, z. 4, s. 307–314.
2. Rec.: Estreicher K. *Bibliografia polska XIX stulecia*, wyd. 2, t. 3: C, Kraków, „Przegląd Biblioteczny” 1963, 31, z. 3/4, s. 181–191.
3. *Zbiory czasopiśmiennicze w bibliotekach polskich. Stan — uzupełnienie — akcja mikrofilmowania*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1965, 1, s. 7–23.
4. Rec.: Turowska-Bar I. *Polskie czasopisma o wsi i dla wsi od XVIII w. do 1960*, Warszawa 1963, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1965, 1, s. 459–464.
5. *Nieznane gazety z lat 1696–1705 w zbiorach Biblioteki Narodowej*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1966, 2, s. 433–458.
6. „*Mieszkania Warszawskie do Najęcia*”. *Nieznane czasopismo ogłoszeniowe*, „Rocznik Warszawski” 1969, 9, s. 163–172.
7. Rec.: Górska B. *Katalog kalendarzy XVII–XVIII w. w zbiorach Biblioteki Ossolineum*, Wrocław 1968, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1970, 6, s. 561–564.
8. *Stan badań nad gazetami ulotnymi*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1971, 7, s. 335–353.
9. *Szesnastowieczne gazety ulotne polskie i Polski dotyczące. Terminologia. Definicja. Charakterystyka. Zagadnienia edytorskie i typograficzne*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1972, 11, z. 1, s. 5–37.
10. *Szesnastowieczne gazety ulotne polskie i Polski dotyczące. Rys historyczny*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1972, 11, z. 2, s. 165–221.
11. *Problemy bibliografii retrospektywnej czasopism polskich*, „Przegląd Biblioteczny” 1972, 40, z. 1, s. 23–38.
12. Rec.: *Katalog czasopism polskich Biblioteki Jagiellońskiej*, z. 1: A–B, Kraków 1974, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1974, 10, s. 376–379.
13. *Warszawskie gazety ulotne XVI i XVII w.*, „Rocznik Warszawski” 1976, 14, s. 115–145.
14. „*Wiadomości Cudzoziemskie Ekstraordynaryjne z Poczty Cesarskiej*” (1686–1689), „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1976, 15, z. 4, s. 355–376.
15. *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVI–XVIII wieku. Bibliografia*, t. 1: 1514–1661, Wrocław 1977, XIX, 228 s.; t. 2: 1662–1728, Wrocław 1984, XII, 290 s.; t. 3: 1501–1725, Wrocław 1990, X, 97 s.
16. *Z problemów mikrofilmowania zbiorów bibliotecznych*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1980, t. 16, s. 323–348.
17. „*Nowiny*” z 1557 r. *pierwsza gazeta w języku polskim*, „Ze Skarbca Kultury” 1981, z. 35, s. 67–82.
18. *Diariusz całego oblężenia wiedeńskiego od Turków i wybawienia przez wojska chrześcijańskie 1683*, oprac. i wstępem opatrzył K. Zawadzki, Warszawa 1983, s. 21.

19. Akcja prasowa Stefana Batorego w czasie wypraw moskiewskich 1579–1581, [w:] *Dzieje polskiej kartografii wojskowej i myśli strategicznej*, Warszawa 1984, s. 203–213.

20. Zbiory mikrofilmowe Biblioteki Narodowej. Historia. Stan obecny. Przyszłość, „Przegląd Biblioteczny” 1984, z. 3/4, s. 343–356.

21. Rok 1683 w europejskiej prasie ulotnej, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1984, 23, nr 4, s. 5–20.

22. Kronika Warszawy (1970–1979), „Rocznik Warszawski” 1984, 17, s. 433–438.

23. Losy listu króla Jana III do Marii Kazimiery o zwycięstwie wiedeńskim 1683 roku, Warszawa 1986, 51 s.

24. „Awizy Krakowskie” i „Gazety z Warszawy”. Dwie gazety seryjne z przełomu XVII i XVIII w., „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1986, 25, nr 3, s. 5–18.

25. Bibliografia czasopism warszawskich 1579–1980. Zeszyt próbny; oprac. K. Zawadzki przy współudziale Aliny Grefkowicz, Małgorzaty Lewandowskiej, Janiny Marciniak, Warszawa 1989, XV, 69 s.

26. Dwadzieścia tomów „Rocznika Warszawskiego”, „Rocznik Warszawski” 1990, 21, s. 5–21.

27. Z prac nad bibliografią czasopism warszawskich, „Kronika Warszawy” 1990, z. 1/4, s. 43–54.

28. Polonica prasowe XVI–XVIII wieku w Herzog August Bibliothek, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1990, 29, nr 2, s. 5–34. Toż w jęz. niem. — zob. poz. 30.

29. Warszawa w gazetach ulotnych (od końca XVI do początków XVIII w.), „Rocznik Warszawski” 1993, 22, s. 5–38.

30. Polonica in den neuen Zeitungen des 16–18. Jahrhunderts in der Herzog August Bibliothek, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Prace Historyczne” 1994, z. 111, s. 47–77.

31. Bibliografia czasopism warszawskich 1579–1981, oprac. K. Zawadzki przy współudziale Zofii Brulińskiej i in., t. 1: A–D, Warszawa 1994, XXIII, 408; t. 2: E–Ł, Warszawa 1996, XIV, 449, t. 3: M–Q, Warszawa 2001, XV, 571 s.

32. Warszawa — ośrodek wydawniczy gazet ulotnych, [w:] *Sesje warszawianistyczne*, z. 2: Wybrane zagadnienia z dziejów prasy warszawskiej, Warszawa 1995, s. 11–29.

33. Bibliografia czasopism polskich. Stan obecny. Postulaty, [w:] *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów* (Warszawa 7–9 VI 1995), Warszawa 1996, s. 62–74.

34. Dwie nieznane gazety „sejmowe” z 1696 i 1697 r., „Rocznik Warszawski” 1997, t. 27, s. 63–74.

35. *Prasa ulotna za Zygmunta III*, Warszawa 1997, 230 s.

36. Wspomnienia o mojej pracy w Bibliotece Narodowej, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 1997, nr 1, s. 21–24.

37. O reedycję staropolskiego czasopisma (dot. „Wiadomości Różnych Cudzoziemskich” z lat 1696–1705), „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 2000, nr 3, s. 45–48.

38. Początki prasy polskiej. Gazety ulotne i seryjne XVI–XVIII wieku, Warszawa 2002, 440 s.